

**EKONOMI
HÖGSKOLAN**
Lunds universitet

Norge- Finansiering av den åldrande befolkningen

Kandidatuppsats 10 poäng
Nationalekonomiska Institutionen

Författare:
Sara Novović Engstrand

Handledare
Klas Fregert

Lund
Augusti, 2006

Abstract

Title: Norway - financing the ageing population

As most developed countries Norway has an ageing population meaning that the number of pensioners is predicted to grow rapidly over the coming years. As a consequence the Norwegian pension system will not be able to provide for these future pensioners. Meanwhile, a rising number of early retirees and disability pension claimants is diminishing the real retirement age. Also the individual pension amount is growing while the pension system itself reaches maturity. In short, major reforms are needed in the Norwegian pension system.

A frequent suggestion within the Norwegian economic debate is to use the oil revenues to cover the rising costs of the pension system. Today, oil capital is saved in a government fund from which only the real return is taken and implemented in the state budget. To use the capital itself would not be a sustainable policy since the demographic change is structural and such a method would therefore leave Norway with a lack of revenue when Norway's oil reserves have been depleted.

This thesis aims to present alternatives for financing the Norwegian pension system. The tools for change are the pension tax, retirement age and, indirectly, the size of the pensions. The measure is the relative size of an average pension from an average wage predicted over time. The result showed that the cost of the current system would rise rapidly.

The thesis suggests minor changes in all variables instead of making a drastic change in one minimizing the need of reform of each variable. In reality, the implications are an increase in taxes and raising the retirement age. It is also important to give these reforms teeth in order to minimize the numbers of early retirees and disability pension claimants. This is obtainable primarily by increasing economic boundaries between work income and pensions.

1	Dagens pensionssystem håller inte.....	- 1 -
2	Tidigare Forskning	- 4 -
3	Befolkningssammansättning	- 6 -
3.1	<i>Andel sysselsatta.....</i>	<i>- 7 -</i>
4	Det norska pensionssystemet.....	- 10 -
4.1	<i>Vad kostar pensionärerna samhället?</i>	<i>- 11 -</i>
4.2	<i>AFP: avtalad förtidspension.....</i>	<i>- 13 -</i>
4.3	<i>Sjukpension.....</i>	<i>- 14 -</i>
5	Oljereserverna.....	- 16 -
5.1	<i>Hur mycket petroleum finns kvar?.....</i>	<i>- 17 -</i>
5.2	<i>Förvaltningen av medlen, Pensionsfonden.....</i>	<i>- 18 -</i>
5.2.1	<i>Oljan räcker inte</i>	<i>- 19 -</i>
6	Metod	- 20 -
6.1	<i>Pensionsskatten: t.....</i>	<i>- 22 -</i>
6.2	<i>Lön och pension.....</i>	<i>- 23 -</i>
6.3	<i>BNP-tillväxt.....</i>	<i>- 24 -</i>
6.4	<i>Pensionsscenarier</i>	<i>- 24 -</i>
6.5	<i>Kritik mot modellen</i>	<i>- 26 -</i>
7	Empiriska resultat	- 28 -
8	Analys.....	- 31 -
8.1	<i>Slutsats</i>	<i>- 33 -</i>
9	Fortsatta studier och åtgärder	- 34 -
10	Sammanfattning.....	- 36 -
11	Källförteckning	- 37 -
	<i>Tryckta källor</i>	<i>- 37 -</i>
	<i>Elektroniska källor.....</i>	<i>- 37 -</i>
	<i>Korrespondens.....</i>	<i>- 40 -</i>
	Appendix	- 41 -
	Figurförteckning.....	- 42 -
	Tabellförteckning	42

1 Dagens pensionssystem håller inte

Kapitlet inleds med en kort presentation av norsk ekonomi och problemet med den åldrande befolkningen, följt av en redogörelse för uppsatsens syfte och upplägg.

Nästan alla i-länder möter inom kort samma demografiska utveckling där framför allt högre genomsnittlig livslängd och mindre barnkullar leder till en situation med en mycket större andel åldringar än normalt. De gamla ska försörjas och bidrar inte själva till BNP, de kräver dessutom mer sjukvård än den genomsnittlige medborgaren. Det riktigt stora problemet är dock att pensionsåldern samtidigt i praktiken blir lägre och lägre, med tanke på att antalet sjukpensionärer och förtidspensionärer växer.

Vårt grannland Norge är idag ett mycket rikt land med ett omfattande socialt skyddsnät och en BNP/capita som är bland de högsta i världen. Norge har varje år ett stort exportöverskott pga. petroleumexporten. Inkomsterna från denna sektor placeras i statens petroleumfond, pengar man idag endast använder räntorna på eftersom de sparas till framtida pensionärer. Enligt så väl den norska statens egna rapporter som de som kommer från andra källor är tillgångarna ändå inte på långt när nog för att klara den kommande ökningen av äldre. Om det norska pensionssystemet fortsätter att vara organiserat som idag kommer ekonomin inte att gå ihop i framtiden, inte alls om man skulle göra slut på alla oljepengarna.¹

En reform av pensionssystemet är därför nödvändig i Norge så väl som i de flesta andra europeiska länder. Sverige har dock redan genomfört en reform som gjort pensionssystemet mer robust mot demografiska förändringar då det nya systemet baseras på en fastslagen pensionsavgift och låter själva pensionsförmånen variera.² I Norge utförs idag en utredning av reformer och ämnet är omdiskuterat eftersom en reform kommer att innebära en försämring för många. Idag fungerar det norska

¹ Finansdepartementet – Ung økonomi, *Statens pensjonsfond* (10 juni 2006).

² Kruse, Agneta, *försörjningen på ålderdommen* (2002), s 178.

systemet som det gamla svenska ATP-systemet och gynnar således pensionärerna samtidigt som det ställer den arbetande populationen inför en framtid med många fler att försörja.

De ekonomiska konsekvenserna av den åldrande befolkningen är således en mycket aktuell fråga liksom finansieringen av den. Syftet med uppsatsen är att tydliggöra och illustrera de val man har i Norge för att förändra pensionssystemet så att utgifterna för framtida pensionärer får täckning. Effekterna av demografiska förändringar illustreras med måttet *pension som andel av inkomst* som visar pensionärernas relativa levnadsstandard. För att kunna reglera denna nivå och därmed justera för demografiska förändringar och konsekvenser av olika reformer varierar en eller flera faktorer. Av praktiska skäl är variablerna endast *pensionsålder*, *pensionsskattesats*, dvs. hur tungt man väljer att beskatta de sysselsatta, samt indirekt *relativ levnadsstandard*.

Beräkningarna av pensionsålder och pensioner fram till 2060 utförs utifrån vedertagen nationalekonomisk tillväxtteori och under förutsättning att allt utom pensioner och de demografiska faktorerna hålls konstanta. För statistisk information har jag nästan uteslutande använt mig av SSB: s siffror och tabeller. SSB presenterar en befolkningsframskrivning i tretton scenarier fram till 2060. Framskrivningarna i fråga är gjorda för 13 framtidsalternativ beroende på olika kombinationer av tillväxten i nativitet, befolkningstillväxt, levnadsålder och invandring.³ Här används endast medelalternativet, kallat MMM som är det alternativ där alla variablerna antas hålla en moderat nivå och som antas vara det enskilt mest sannolika alternativet. Alternativet är dock ändå mycket osäkert eftersom så många svårförutsägbara variabler är inblandade.

Uppsatsen är upplagd enligt följande: Avsnitt två ger en vidare bakgrundsförståelse av forskningssituationen på området genom att tidigare forskning presenteras. I avsnitt tre redogörs det för den norska demografiska situationen i Norge, med fokus på den äldre delen av befolkningen. Denna fokus fördjupas i avsnitt fyra där det norska pensionssystemet introduceras, inklusive sjukpensioner och förtidspension. I avsnitt

³ SSB, tabell 0593: *Framskrevet folkemengde etter kjønn og ettårig alder i 13 alternativer* (8 mars 2006).

fem förklaras relevansen av oljepengarna för pensionssystemet. I nästa avsnitt redogörs närmre för den metod som används i studien. Innan avsnitt sju och åtta presenterar och analyserar resultaten. Åtgärder och fortsatta studier föreslås i avsnitt nio. Uppsatsen avslutas med en sammanfattning i avsnitt tio.

2 Tidigare Forskning

Här redogörs för resultat av tidigare forskning på det relevanta området med betoning på dess vikt för denna uppsats.

Studierna som har utförts i ämnet norsk demografi är många, även om man endast räknar dem med fokus på den åldrande befolkningen. Dock verkar kombinationen petroleuminkomster, sjukpensioner och pensioner vara sällsynt. De som har gjort flest och mest ingående undersökningar är den norska statens olika organ och SSB, den norska motsvarigheten till svenska SCB, men även OECD och andra internationella organ.

Rapporterna om själva pensionssystemet utnyttjar alla olika system för att mäta utvecklingen. Dock är de eniga i sina resultat och visar att utgifterna för de äldre kommer att öka drastiskt i framtiden.⁴ Ämnet utreds just nu av det norska folketinget men kopplingen mellan pensionsutgifter och utvecklingen i petroleumintäkterna verkar svag. OECD:s rapporter saknar den norska regeringens tydliga sätt att uppvisa förutsättningarna för sina beräkningar men de utgör en utomstående faktor som ej vinner på att försvara status quo. De hävdar att hela den offentliga sektorn i Norge är för stor och att man måste dra ner på den för att kunna klara pensionerna. Dessutom måste man öka andelen arbetande, alldeles för många är sjukskrivna och förtidspensionerade eftersom systemet är så förmånligt.⁵

Nackdelarna med det förmånliga pensionssystemet har även norska staten konstaterat och ett lagförslag om en ny pensionsförordning och eventuellt högre pensionsålder framarbetas. Den nya planen skulle dock även i framtiden tillåta samma

⁴ SSB, *Sterk vekst i folketrygdens utgifter* (10 juni 2006).

⁵ OECD, *Economic Survey of Norway 2005*, (2005) s 7. samt Fearnley-Whittingstall, Sophy, *Norwegian panel proposes new fund to fight shortfall* (2004).

förtidspensioneringar som OECD anser där en stor skuld till problemen. Ännu är dock inget politiskt beslut fattat i frågan.⁶

Andelen av befolkningen som befinner sig utanför arbetskraften är starkt beroende av skatte- och bidragssystemet. En ökning i andelen arbetskraft på arbetsmarknaden kräver därför reformer, dels för att försäkra att individer som inte verkligen är i behov av det sociala skydds nätet hamnar i bidragsberoende av lönsamhetsskäl, dels för att förstärka incitamenten att arbeta. Därmed skulle man kunna fokusera på dem som inte är med i arbetskraften men som skulle kunna återinföras.⁷ Att göra av med alla oljeintäkterna på det uppkommande pensionärsöverskottet, rapporterar alla källor, skulle inte bara vara lättsinnigt utan dessutom helt verkningslöst eftersom problemet med en åldrande befolkning är strukturellt och inte kommer att gå över.⁸

Forskningen kring oljeekonomier och den norska oljan är likaså omfattande och ämnet har lockat många fler internationella forskare än det föregående. I denna studie har dock framför allt oljedirektoratets årliga rapport varit till störst nytta.⁹ I denna beskrivs de ekonomiska och tekniska förutsättningarna kring petroleumindustrin samt konsekvenser för så väl norsk industri som miljön. Det är ingen utredande rapport utan mer av lägesbeskrivning med framtida siffror som resultat av redan uppgjorda produktionsplaner.

⁶ Fearnley-Whittingstall, Sophy, *Norwegian panel proposes new fund to fight shortfall* (2004) samt OECD, *Economic Survey of Norway 2005*, (2005) s 7.

⁷ Carcillo, Stéphane & Grubb, David, *From Inactivity to Work: The Role of Active Labour Market Policies* (2006) s 18.

⁸ OECD, *Economic Survey of Norway 2005*, (2005) s 7.

⁹ Oljedirektoratet, *Fakta- Norsk petroleumverksemd* (2006) s 75.

3 Befolkningsammansättning

Presentation av befolkningsprognosen för tiden fram till 2060 samt för antalet pensionärer fram till denna tid.

Liksom i övriga västeuropeiska länder har den norska befolkningen ökat exponentiellt det senaste seklet och vuxit särskilt snabbt sedan andra världskriget. 1942 hade landet tre miljoner innevånare, 1975 fyra och idag är norrmännen ungefär 4,6 millioner.¹⁰ Norge har idag en av Västeuropas högsta nativitetstal med 1,8 barn per kvinna¹¹ och man räknar med att befolkningen kommer att fortsätta att växa åtminstone till år 2060.¹² Levnadsåldern har också ökat mycket länge och kommer troligen att fortsätta att göra det. Idag kan en nyfödd pojke se fram emot att bli 77,5 år, medan flickor i genomsnitt blir 82,3 år.¹³ Ökningen är betydande även om man bara jämför med för 20 år sedan då motsvarande siffror var drygt 73, och 79 år.¹⁴ Den klassiska befolkningspyramiden med aningen konkava sidor, som på ett dåligt uppspänt tält, är på utåtgående och in kommer en ”befolkningskupol” med betydligt högre i tak, på grund av den ökade levnadsåldern, och ett utseende som mer liknar en lökkupol.

Hela efterkrigstiden har de äldre utgjort en växande andel av befolkningen. 1990 kom de upp i 17,5 % och var därmed en dubbelt så stor andel som år 1950. Den yngre gruppen har däremot i det stora hela minskat liksom den arbetande delen av befolkningen.¹⁵ Man räknar i själva verket med att de äldre kommer att fördubblas som andel av den arbetande befolkningen till år 2050. Andelen riktigt gamla, 80 år och äldre kommer mångdubblas från dagens ca 4,6 % till mellan 6,5- och 11 % år 2050, allt enligt SSB som då har tagit hänsyn till olika sannolika alternativ i

¹⁰ SSB, *Tema Befolkning* (18 maj 2006).

¹¹ Ibid.

¹² Brunborg, Helge & Texmon, Inger, *Hovedresultater fra befolkningsframskrivningen 2005-2060* (18 januari, 2006).

¹³ SSB, *Vi är många, vi är hälften* (8 mars 2006).

¹⁴ SSB, *Tema Befolkning* (18 maj 2006). Fearnley-Whittingstall, Sophy (2004) *Norwegian panel proposes new fund to fight shortfall* (9 februari. 2004).

¹⁵ SSB Tabell 3.5: *Folkemengde i viktige aldersgrupper* (8 mars 2006).

befolkningsväxten, vilket förklarar den stora spridningen i siffrorna. Flera nyckelfaktorer, som nativitet och invandring, är nämligen inte bara okända utan kan variera starkt. Här utnyttjas dock SSB:s medelalternativ, det vill säga det alternativ som inträffar om utvecklingen fortsätter i dagens spår.¹⁶

3.1 Andel sysselsatta

Idag lever alla mycket längre än förr vilket innebär att antalet äldre ökar och det blir fler och fler pensionärer att försörja för de arbetande.¹⁷ De som gick i pension 1967 var i genomsnitt pensionärer i endast sju år. Detta berodde dels på att levnadsåldern var lägre och många dog innan de hunnit bli pensionärer, dels på att den reella pensionsåldern var mycket högre. Den officiella pensionsåldern i Norge är 67 år men de äldre i arbetsför ålder har de senaste 30 åren hela tiden arbetat mindre och mindre.¹⁸ Få norrmän arbetar i själva verket till 67 år, den verkliga pensionsåldern är mycket lägre; det är färre som alls förvärvsarbetar och många arbetar bara på deltid.¹⁹

I hela arbetskraften, mellan 16 och 64 år, är 69,4 % idag sysselsatta, dvs. bedriver förvärvsarbete. Mellan 25 och 54 års ålder är mer än 80 % yrkesaktiva men därefter sjunker andelen gradvis då åldern ökar, se figur ett. I hela gruppen 62 till 66 år är endast 43 % aktiva i arbetslivet, det är visserligen mindre än halva populationen men i internationell jämförelse är det inte speciellt lågt. I själva verket låg EU:s genomsnitt 2004 på 24 %, dvs. betydligt lägre.²⁰

Norge har idag en arbetslöshet på 4,1 % av arbetsstyrkan, en nedgång efter de senaste årens, med norska mått, höga arbetslöshet med uppemot 6 % 1993. Med internationella mått är detta dock mycket lågt, EU-15 hade samma år 8.1 %, och

¹⁶ SSB, tabell 0593: *Framskrevet folkemengde etter kjønn og ettårig alder i 13 alternativer* (8 mars 2006).

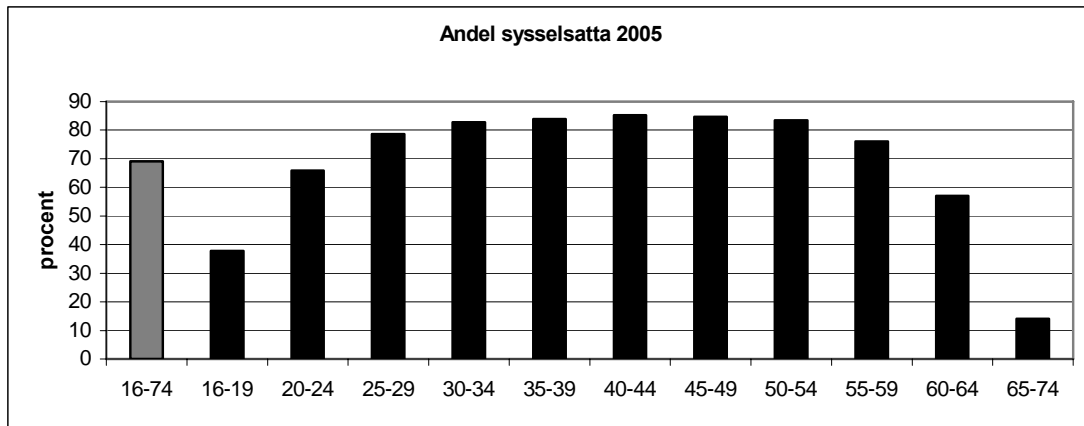
¹⁷ Brunborg, Helge & Texmon, Inger, *Hovedresultater fra befolkningsframskrivningen 2005-2060* (18 januari, 2006).

¹⁸ Suntliv.nu, *Pensionsåldrarna i Norden* (10 juni 2006).

¹⁹ Odd Frank Vaage, *Yrkesliv eller pensjonisttilværelse*, (18 juli 2006) s10ff.

²⁰ Ibid. s 8f.

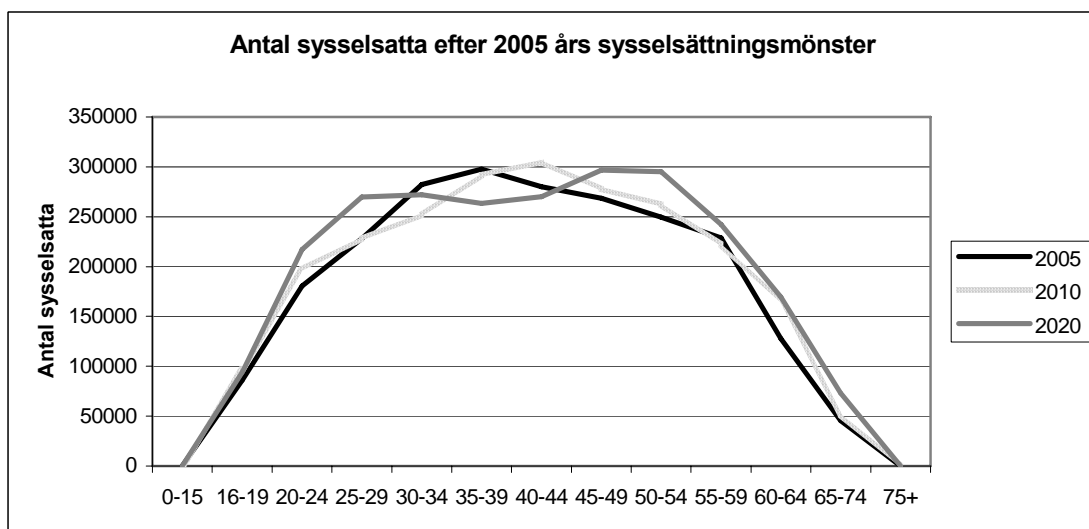
Sverige 6.3 % arbetslöshet.²¹ Från början av 1970-talet och fram till 1983 låg arbetslösheten i Norge annars stabilt strax under 2 %.²²

Figur 1. Andelen norrmän i olika åldrar i förvärvsarbete.

Källa: SSB, tabell 03781: *Sysselsatte, etter alder og kjønn*, (10 juli, 2006).

Anmärkning: Heltid och deltid, deltiden är omräknad till motsvarande lön för en heltidstjänst.

Figur 2. Framtida sysselsättning i olika åldrar, enligt dagens sysselsättningsmönster.

Källa: SSB, tabell 03781: *Sysselsatte, etter alder og kjønn*, (10 juli, 2006).

Om man antar att in- och utträde på arbetsmarknaden, se figur två, sker enligt samma mönster i framtiden syns det tydligt hur de stora generationerna kommer att förflytta sig och till slut att hamna utanför arbetsmarknaden. I diagrammet är för tydlighetens skull bara den närmaste framtiden åskådliggjord. Man kan här se hur de små barnkullarna på 80-talet kommer att ge en svacka i antalet arbetande i framtiden vilket kommer att innebära en extra stor försörjningsbörda för dem som då arbetar. Detta

²¹ Eurostats hemsida (18 juli 2006).

²² SSB, Tema Befolkning (10 juni 2006)

syns bäst i kurvan för 2020 då denna grupp är i åldrarna 30-40 år. Försörjningsbördan är kvoten mellan alla som arbetar och alla som inte gör det. Den visar således hur många arbetande som ska försörja varje icke arbetande person, exempelvis barn, arbetslösa, sjuka och pensionärer. Med dagens sysselsättningsnivåer kommer försörjningskvoten att rasa från knappa 1,0 personer idag till 0,8 2024. Dessa siffror är dock ännu mer osäkra än övriga demografiska prognoser eftersom antalet barn och unga mycket väl kan bli helt annorlunda än vid detta scenario. Försörjningskvoten blir lägre om det föds fler barn, men äldrekvoten däremot, det vill säga hur många sysselsatta som ska försörja varje person över pensionsåldern, blir mindre av samma utveckling. Detta innebär även att andelen som arbetar, av hela befolkningen, kommer att påverkas.

	Äldrekvot
2005	4,64
2010	4,74
2015	4,27
2020	3,88
2025	3,52
2030	3,23
2035	2,96
2040	2,75
2045	2,69
2050	2,68
2055	2,66
2060	2,55

Tabell 1. Antal i arbetsför ålder per person över 67 år.

Källa: Beräknat av uppgifter i uppsatsen.

I normalscenariot kommer andelen sysselsatta att sjunka från 49 % idag till knappt 46 % år 2040.²³ I denna uppsats ska dock endast pensionärerna beaktas. Exakt hur många pensionärer det finns och hur låg äldrekvoten kommer att bli beror, förutom på demografiska faktorer, på hur man räknar, vilken framskrivning man använder sig av, och framför allt vilka definitioner man går efter när man väljer siffror. Det kan skilja väldigt mycket mellan olika mått. Äldrekvoten är dock ett rent demografiskt mått som snarare visar en potential än verkligheten eftersom den beräknas som antalet personer i arbetsför ålder per antal personer 67 år och äldre.²⁴ I statistiken räknas befolkningen i arbetsför ålder oftast från 16 år men det är ytterst få i den yngsta åldersgruppen som faktiskt arbetar. En mycket grov bild av den kommande utvecklingen i äldrekvoten, syns i tabell ett. Siffrorna kan jämföras med att det 1990, då andelen gamla var som högst sedan andra världskriget, gick fyra personer i arbetsför ålder per pensionär. De senaste åren har andelen pensionärer sjunkit men utvecklingen kommer att vända och bördan blir tyngre igen med 40-talisternas pensionsavgångar det närmaste årtiondet.²⁵

²³ SSB, Tema Befolkning (10 juni 2006).

²⁴ Keilman, Nico, *Pensjonskommisjonen bør ta usikkerhet i befolkningsutviklingen alvorlig* (9 maj 2006) s 20.

²⁵ Keilman, Nico, *Pensjonskommisjonen bør ta usikkerhet i befolkningsutviklingen alvorlig* (9 maj 2006) s 20.

4 Det norska pensionssystemet

Kort redogörelse för när man blir pensionär, hur stor en pension kan vara, samt för hur den finansieras.

Det norska Folketrygdssystemet liknar det gamla svenska ATP-systemet och finansieras liksom det huvudsakligen genom ett "pay as you go-system" där dagens arbetsstyrka försörjer dagens pensionärer, som motsats till ett system där varje generation betalar sin egen pension. I ett pay as you go-system måste inbetalad pensionsskatt vara lika stor som utbetalda pensioner varje år. Skattebördan varierar stort eftersom olika generationer är olika stora och proportionen mellan antalet arbetande och pensionärer varierar. Systemets stora fördel är att pensionerna finansieras fortlöpande och statens pengar således kan användas mer effektivt än vid ett system som kräver kapitaluppbyggnad.²⁶ Idag finansieras det norska pensionssystemet dock som en blandning mellan de båda systemen eftersom man sparar oljepengar till pensionerna.

Pensionen består oftast av en grundpension, som inte beror på tidigare lön, samt en tilläggspension som beror på hur länge man arbetat och lönen. Det finns ingen fast andel av tidigare lön som pensionstagaren får ut, även om det oftast rör sig om mellan 50 och 60 %, eller mer med vissa tjänstepensioner.²⁷

År 2006 var full grundpension för ensamstående är 62 892 NOK om året. Men för att få det måste man ha varit bosatt i Norge i 40 år. Grundpensionen baseras på motsvarande det svenska basbeloppet och ligger till grund för beräkningar av tilläggspensionen. Denna beräknas även med hjälp av pensionspoäng som man tjänar ihop för varje år av arbete, samt av ett genomsnitt av de 20 år då man tjänat bäst. För att få full tilläggspension krävs det att man har tjänat ihop pensionspoäng i 40 år.

²⁶ Rosen, Harvey, S, *Public Finance* (2002), s 181f.

²⁷ Holt, Eva Irene. Rådgivare på Arbeids- og velferdsdirketoret, (10 juni 2006).

Personer som inte har tjänat ihop någon tilläggspension, eller som bara har fått ihop väldigt lite, får tillägg så att de får ut minimipensionen, som idag är på 112 788 NOK per år. Siffran är dock för ensamboende, sammanboende får, på grund av lägre genomsnittliga levnadskostnader, en något lägre summa per person.²⁸

4.1 Vad kostar pensionärerna samhället?

Statens utgifter till pensioner var 2005 12,9 % av BNP, en ökning på fyra år med 3,8 % och de senaste uppskattningarna OECD gjort säger att de kommer att stiga till ca 20 % av BNP 2050.²⁹ Den här typen av siffror är alltid osäkra och varierar därför mellan källorna men alla forskare är överens om att man kan förvänta sig åtminstone en fördubbling av pensionsutgifterna på 50 år om pensionssystemet inte reformeras.³⁰ Den officiella pensionsåldern i Norge är relativt höga 67 år, men många slutar arbeta redan långt dess. Den reella pensionsåldern har de senaste årtiondena sjunkit, främst beroende på en ökning i antalet sjukpensionärer men även på införandet av AFP, avtalsbaserad förtidspension. Enligt en undersökning kommer dagens unga, om inget trendbrott sker, att vara pensionärer i genomsnitt 25 år.³¹

Som pensionärer räknas personer som har rätt till ålderspension, avtalad förtidspension (AFP), speciell förtidspension, sjukpension samt olika typer av efterlevandepension. Idag är utgifterna för de sociala omsorgstjänsterna, figur tre, de offentliga utgifternas absolut största post och representerar 40 % av statens offentliga utgifter. Pensionerna utgör i sin tur den näst största posten inom de sociala utgifterna efter sjuk- och hälsovården, se tabell två. Redan har utgifterna för de äldre ökat och den norska staten lägger ut mer och mer på pensioner.³² Förutom allt detta får pensionärerna även ut mer i pension än tidigare generationer, en utveckling som

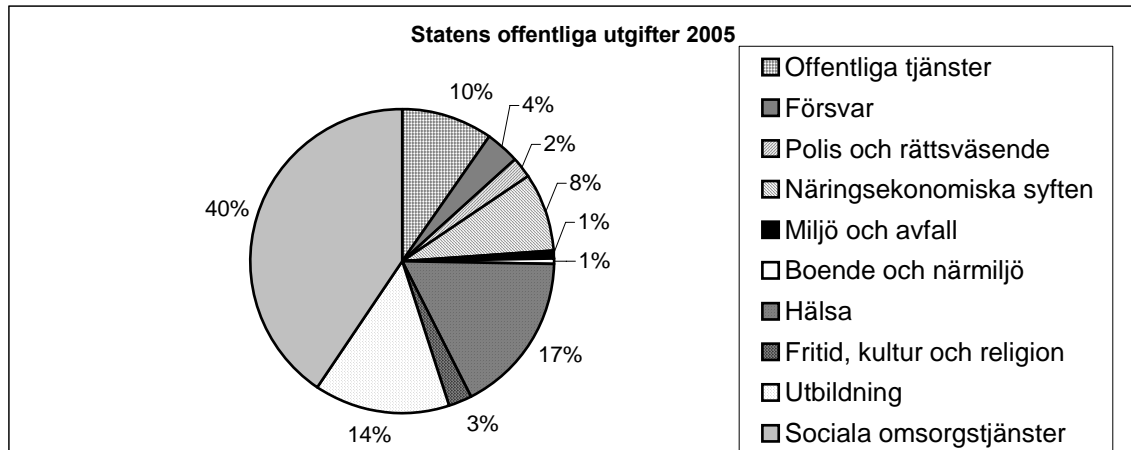
²⁸ Holt, Eva Irene. Rådgivare på Arbets- og velferdsdirketoratet, (10 juni 2006).

²⁹ OECD, *Economic Survey of Norway*, 2005: s 7

³⁰ Fearnley-Whittingstall, Sophy, *Norwegian panel proposes new fund to fight shortfall* (2004). samt OECD, *Economic Survey of Norway 2005*, (2005) s 5.

³¹ SSB, *Sterk vekst i folketrygdens utgifter* (10 juni 2006).

³² SSB, Tabell 7.16, *Offentlige utgifter til sosiale forhold*, (8 mars, 2006).

Figur 3. Statens offentliga utgifter, efter användningsområde.

Källa: SB, tabell 03661: *Andre stats- og trygderegnskap. Inntekter og utgifter, etter art (10 juli, 2006).*

kommer att fortsätta. Anledningen är att det då folketrygden infördes, 1967, bara var arbetsintäkt efter 1967 som skulle vara pensionsgrundande för tilläggs pensionen. Full pension uppnås med 40 yrkesaktiva år, och fram till idag har nya pensionärer därför inte kunnat få full tilläggs pension. Teoretiskt kommer de som fötts 1940 och får ålderspension 2007, att kunna ha tjänat ihop full pension. Det är dock först de som föddes 1950 som kommer att kunna ta med hela yrkeskarriären i beräkningen av pensionen och därmed uppnå vad vi kan förvänta oss är maximal pension. Det är således först när de, och senare årskullar, efter 2030, utgör huvuddelen av alla pensionärer som folketrygden kommer att vara fullt utbyggd. Till detta kommer att kvinnors yrkesdeltagande har ökat betydligt efter 1968, något som också bidrar till att

Sociala omsorgstjänster som andel av offentliga utgifter	
Sjukdom och handikapp	15,6
Ålderdom	12,9
Efterlevande	0,7
Barn och familj	7,4
Arbetslöshet	1,6
Bostadsbidrag	0,3
Övriga socialstöd	1,3
Övriga sociala omsorgstjänster	0,7

Tabell 2. Sociala omsorgstjänster som andel av offentliga utgifter 2005, efter användningsområde.

Källa: SSB, Tabell 7.16, *Offentlige utgifter til sosiale forhold, (8 mars, 2006).*

pensionsutgifterna fortsätter att växa länge än. Sammanlagt med lönenivån kommer genomsnittliga ålderspensioner att mer än fördubblas från 1967 och fram till 2030.³³ De ökande utgifter i systemet man kan se redan idag beror således inte på antalet pensionärer utan på pensionssystemets mognad. Åt andra hållet väger dock uppräknningen av grundpensionen; egentligen ska pensionerna räknas upp med lönetillväxten men de senaste tjugo

åren har de bara räknats upp till tre fjärdedelar av löneutvecklingen. Om man

³³ SSB, *Sterk vekst i folketrygdens utgifter* (10 juni 2006).

fortsätter på denna väg blir naturligtvis inestående pensioner lägre än avsett men samtidigt även storleken på den statliga pensionsfonden, vilken diskuteras i avsnitt 5.1, eftersom den räknas upp efter samma principer. Nivån på minimipensionerna räknas dock hela tiden upp i takt med lönetillväxten så om utvecklingen fortsätter kommer alla till slut att hamna på minsta pensionen.³⁴

4.2 AFP: avtalad förtidspension

Antalet förtidspensionärer påverkas naturligtvis av hur reglerna för förtidspensionering ser ut och i Norge är de mycket förmånliga. AFP är en frivillig förtidspension som funnits sedan 1989 och som från början var tänkt för äldre arbetstagare i tunga arbeten.³⁵ Idag omfattas dock de flesta yrken och ca 60 % av norsk arbetskraft. Pensionen är mycket förmånlig eftersom den inte inverkar nämnvärt på pensionsnivån, dvs. att man får näst intill samma pension som om man arbetat till 67 års ålder.³⁶ Den inkomstminskning man får vid pensionen utgör för de flesta bara 5-20 % av de totala ökade kostnaderna för förtidspensioneringen.³⁷ De som är anslutna till AFP har rätt att gå i pension vid 62 års ålder, och 2004 hade åtta av tio 61-åringar rätt till AFP³⁸ och endast höginkomsttagare tjänar på att fortsätta arbeta efter 62.³⁹ Allt detta medverkar till att andelen 64-åringar i arbete bara var 33.1 %.⁴⁰

AFP betalas delvis genom offentliga medel och delvis av arbetsgivaren. Pensionärer i åldrarna 62- 63 år finansieras helt av arbetsgivaren medan staten täcker 40 % av utgifterna för förtidspensionärer i åldrarna 64 -66 år. Övriga 60 % kommer, dels direkt från företaget, dels från en särskild fond som alla företag anslutna till AFP bidrar till. AFP pensioner för kommun- och statsanställda betalas dock helt med offentliga

³⁴ SSB, *Sterk vekst i folketrygdens utgifter* (10 juni 2006).

³⁵ LO/LHO- ordningerne, *Avtalefestet pensjon*, (18 juli 2006) s 4.

³⁶ Trygdeetaten, *Avtalefestet pensjon (AFP)*, (18 juli 2006).

³⁷ Holtsmark, Bjarts, *Hva får AFP-pensjonister igjen for å arbeide*, (16 april, 2006) s 21.

³⁸ Trygdeetaten, *Avtalefestet pensjon (AFP)*, (18 juli 2006).

³⁹ Ibid. s 17.

⁴⁰ Suntliv.nu, *Pensionsåldrarna i Norden* (10 juni 2006).

medel.⁴¹ Den norska staten försöker samtidigt att motivera och underlätta för folk att stanna i arbete till 67 års ålder. Detta genom arbetsmiljöförändringar och ekonomiska fördelar för företagen att behålla de äldre, bland annat har en sänkning av arbetsgivaravgiften för anställda över 62 år införts.⁴²

4.3 Sjukpension

2005 var 297 000 personer, eller 10,3 % av befolkningen i arbetsför ålder, sjukpensionerade i Norge. Idag är 66 % av alla nya sjukpensionärer äldre än 50 år medan endast 5 % är under 30 år. Förekomsten av sjukpensionärer är naturligt nog avhänglig den demografiska utvecklingen och kan således förväntas öka i den närmaste framtiden.⁴³

Den norska staten arbetar nu på åtgärder för att kunna återinföra så många sjukpensionärer som möjligt till arbetslivet. Arbetet kallas IA, inkluderande arbetsliv, och man menar att alla oavsett diagnos, ska kunna återfå en fot på arbetsmarknaden. Enligt OECD:s utredare Stéphane Carcillo och David Grubb kan man återinföra en stor andel av sjukpensionärerna på arbetsmarknaden eftersom de flesta inte alls är oförmögna att arbeta om arbetet kan anpassas till handikappet. De hävdar att en stor andel av sjukpensionärerna inte ens ser sig själv som sjuka och att endast ungefär en tredjedel anser att deras sjukdom eller handikapp är gravt. Ändå var ungefär 80 % av sjukpensionärerna i Norge i mitten av 90-talet helt inaktiva på arbetsmarknaden. Detta var en av de högsta andelarna inaktiva bland OECD länderna, i Sverige var samma siffra 23 %.⁴⁴

⁴¹ Holtsmark, Bjarts, *Hva får AFP-pensjonister igjen for å arbeide*, (16 april, 2006) s 16, samt Suntliv.nu, *Pensionsåldrarna i Norden* (10 juni 2006).

⁴² Suntliv.nu, *Pensionsåldrarna i Norden* (10 juni 2006).

⁴³ Trygdeetaten, *Antall uføre relativt stabilt*, (16 augusti 2006).

⁴⁴ Carcillo, Stéphane & Grubb, David, *From Inactivity to Work: The Role of Active Labour Market Policies* (2006) s 16.

För att försöka förhindra utstötning från arbetsmarknaden är det också viktigt att förhindra att de sjukskrivna tappar kontakten med sin gamla arbetsplats.⁴⁵ De norska åtgärderna har redan haft effekt i och med att andelen sjukpensionärer som får tidsbegränsat stöd idag ökar på bekostnad av andelen nya mottagare som får långvarig eller permanent sjukpension.⁴⁶ De ekonomiska incitamenten att återgå i arbete saknas dock fortfarande till stor del för den enskilde sjukskrivne. Sjukpenningen är relativt generös och precis som med AFP tjänar man väldigt lite på att återvända till arbete.

⁴⁵ Trygdeetaten, *Antall uføre relativt stabilt*, (16 augusti 2006).

⁴⁶ Ny arbeids- og velferdsforvaltning, *Flere får uføreytelser* (17 augusti 2006).

5 Oljereserverna

Fakta om oljeepokens utveckling och det väntade avtagandet av denna. Dessutom beskrivs petroleumnäringens vikt för det norska pensionssystemet.

Det första stora oljefyndet i Norge gjordes 1969 i Ekofiskfältet i södra delen av Nordsjön. Fältet omfattade flera hundra miljoner ton och var fyra gånger större än något annat fynd i Västeuropa vilket var två gånger Norges totala dåvarande oljekonsumtion under två decennier.⁴⁷ Norges oljeproduktion är relativt liten jämfört med andra oljeländer men ändå betydligt större än den egna konsumtionen. Detta medför att Norge idag är världens tredje största nettoexportör av olja efter Saudiarabien och Ryssland.⁴⁸

1974 beslutades det att man inte skulle ta upp mer olja än fastlandsekonomin skulle klara av. Risker var att andra branscher skulle slås ut av den generella tillväxten och av den starka norska kronan som oljan genererade och att Norge skulle bli allt för beroende av oljeinkomsterna som är en ryckvis- och i högsta grad ändlig intäkt.⁴⁹ Sedan dess har petroleumnäringen hållits på en nivå kring 20 % av BNP.⁵⁰ Trots det är den norska ekonomin idag beroende av petroleumverksamheten, oljesektorn motsvarar 56 % av det totala norska exportvärdet i 2004 års siffror.⁵¹ Däremot är bara 13,8 % av de arbetande direkt sysselsatta av petroleumindustrin.⁵² Fortfarande har man i Norge en hel del utvecklade tungindustri vid sidan av de traditionella norska näringarna baserade på landets naturtillgångar: fisk, trä och metall. De flesta av dessa har dock gått sämre på senare år medan de mer moderna verksamheterna, som elektrotekniska produkter har gått bättre, liksom produktionen av vattenenergi.⁵³

⁴⁷ Sparring, Åke, *Norge – oljeland?* (1971) s 3.

⁴⁸ SSB, *Tema olje og gass* (25 maj 2006).

⁴⁹ Buer, Lars, *Olje og industripolitiske valg* (1980) s 22.

⁵⁰ Tangen, Dag, *Offentlig styrning av norsk olje – virksomheit – reallitet eller illusjon?* (1980) s 44.

⁵¹ SSB, *Tema olje og gass* (25 maj 2006). 2004 kom 21% av BNP ur petroleumnäringen.

⁵² SSB, *Tema arbeid* (10 juni 2006).

⁵³ Nationalencyklopedin NE (1 november 2005).

5.1 Hur mycket petroleum finns kvar?

Petroleumproduktionen i Norge var rekordhög 2005 och motsvarade energiförbrukningen för mer än 100 miljoner norska hushåll under ett år.⁵⁴ Man väntar sig att den totala petroleumproduktionen ska fortsätta öka till 2011 och därefter gradvis börja sjunka. Gasproduktionen bör dock öka lite till 2013 för att sedan jämnas ut på en nivå ungefär fyra gånger högre än dagens. Från att idag utgöra ca 35 % av den norska petroleumproduktionen kommer gasproduktionen att ha ökat till ca 50 % redan 2013. Detta är dock inom en väldigt nära framtid, på längre sikt blir eventuella nya fynd och storleken på dessa avgörande.⁵⁵

Oljedirektoratet räknar med att ca 68 % av petroleumreserverna på norsk kontinentalsockel fortfarande är outvunna, av detta är dock ca 40 % resurser som ännu inte hittats men som antas finnas på Norskt vatten. Hela tiden görs dock nya fynd; bara 2005 hittades sex nya fyndigheter. En stor anledning till detta är de enorma ytor man inte ens börjat utvinna. Dessa ligger dels utmed norra västkusten, des på de delar av kontinentalsockeln som ligger längre ut från land. Oljeföretagen vill idag öka produktionen i dessa områden och närma sig den brittiska sockeln. Exakt vart gränsen mellan socklarna går vet man idag inte riktigt men om den är mycket bred kan man vara tvungen att be FN om lov att bygga ut verksamheten dit.⁵⁶

Trots att man brukar anse att man nu är i slutet av oljeepoken är den således fortfarande i allra högsta grad levande då det finns andra petroleumtillgångar som gas och NGL. Dessa är idag inte lika värdefulla men det finns mycket kvar. Även investeringarna inom sektorn är fortfarande stora och sträcker sig till såväl driftsunderhåll som utbyggnad och nyinvesteringar.⁵⁷

⁵⁴ Oljedirektoratet, *Fakta- Norsk petroleumverksemd* (2006) s 6.

⁵⁵ Ibid. s 15.

⁵⁶ Ibid. s 75.

⁵⁷ Oljedirektoratet, *Fakta- Norsk petroleumverksemd* (2006) s 15.

5.2 Förvaltningen av medlen, Pensionsfonden

Statens inkomster från petroleumnäringen placeras i statens pensjonsfond, vilken har som mål att vara, dels en buffert som ger större handlingsfrihet för den ekonomiska politiken i lågkonjunkturer, dels ett redskap för att hantera problemen med den äldre befolkningen och framtida avtagande petroleumintäkter.⁵⁸ Därmed blir utvecklingen i petroleumverksamheten viktig även för finansieringen av de framtida pensionärerna. Statens pensjonsfond upprättades första januari 2005 som en sammanslagning av petroleumfonden och folketrygdfonden. I petroleumfonden, eller ”Statens pensjonsfond - Utland” som är dess nya namn, placeras allt kapital i utländska värdepapper. I ”Statens pensjonsfond - Norge”, gamla folketrygdfondet, däremot står alla tillgångar i Norska papper.

Den norska statens finanser går egentligen med underskott men man har vad man kallar ett ”strukturellt oljekorrigerat budgetunderskott” vilket innebär att statsbudgeten varje år planeras till ett underskott. Detta täcks av en överföring per år från statens pensjonsfond, som är fondens enda utgift och enligt reglerna inte får överstiga realräntan på petroleumfonden, ca 4 % vilka utgör ett årligt tillskott på ca 8,5 % av BNP.⁵⁹ Så länge inte mer än räntorna används kan pengarna i fonden fortsätta att ge avkastning och bidra till norsk levnadsstandard långt efter det att oljan tagit slut. Ofta tas dock mer ut än vad reglerna egentligen tillåter.⁶⁰

Statliga inkomster från petroleumverksamheten	
Skatter	159,3
Avgifter	4,4
Inkomster från statligt ägande av oljefält	111,2
Inkomster från ägarskap i Statoil	8,1
Totalt	283

Tabell 3. Statliga inkomster (netto) från petroleumverksamheten i miljarder NOK.

Källa: Oljedirektoratet, Fakta- Norsk petroleumverksemd (2006) s 55.

Förutom vinsten på oljan får staten även intäkter från petroleumföretagen i form av exempelvis bolagsskatt. Inklusivt alla skatter och royalties får staten in en stor del av nettovinsten, se tabell tre. Från områdena i utdelningen av utvinningsrätter 1969 fick de exempelvis 63 % av nettovinsten.⁶¹ Värdet på det petroleum som finns kvar varierar starkt beroende på oljepriserna. Som exempel kan

⁵⁸ Finansdepartementet, *Statens pensjonsfond* (15 maj 2006).

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ OECD, *Economic Survey of Norway*, 2005 s 3.

⁶¹ Sparring, Åke, *Norge – oljeland* (1971) s 14.

nämnas att produktionen av petroleum ökade mellan 2003 och 2004 med mindre än en procent. Samma år var värdeökningen för försäljningen av denna produktion 21 %. Orsaken var att priset på olja under ett år ökade från tio dollar fatet till 38,3 dollar/fat.⁶²

Avkastningen i Statens pensjonsfond - Norge överförs inte till statskassan utan läggs direkt till själva fonden och placeras på den norska aktiemarknaden i form av räntebärande värdepapper. Därför varierar värdet på fonden med marknaden.⁶³ I slutet av 2004 var folketrygdfonden värd 175 miljarder NOK och har sedan dess vuxit. Vid upprättandet innehöll Statens pensjonsfond i runda siffror totalt 1000 miljarder NOK, vilket utgjorde ungefär 50 % av totala BNP.⁶⁴

5.2.1 Oljan räcker inte

Trots den mycket stora fonden kan det kommande budgetunderskottet på grund av de många pensionärerna inte täckas endast med hjälp av petroleumfondens pengar. Först och främst räcker pengarna i petroleumfonden inte. Fonden innehåller en mycket imponerande summa, men de kända framtida pensionsutgifterna, dvs. framtida pensioner till alla nu levande personer, är med dagens system mer än fyra gånger fondens storlek.⁶⁵ Konsumtion av själva fonden skulle dessutom vara en kortsiktig lösning som i själva verket skulle förvärra problemet. Detta då den större andelen äldre inte kommer att minska igen och fondens kapital således skulle ta slut utan att problemet lösts på sikt och sedan skulle Norge varken ha fonden eller ränteinkomsterna utan bara ett ofinansierat pensionssystem.⁶⁶

⁶² SSB, *Sterk oppgang i verdiskapningen i olje- og gassvirksomheten* (16 augusti 2006).

⁶³ Arbeids- og inkluderingsdepartementet, *Pensjonsreformen* (9 juli 2006).

⁶⁴ Finansdepartementet – Ung økonomi, *Statens pensjonsfond* (10 juni 2006).

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ OECD, *Economic Survey of Norway*, 2005: s 2.

6 Metod

Kapitlet innehåller en formel för beräkning samt en redogörelse för hur alternativen, i form av pensionsåldrar och pensionsstorlek, tagits fram och vilka antaganden och förenklingar som ligger bakom.

Samhällets sociala stöd arbetas ihop av den sysselsatta delen av befolkningen. När de äldre i framtiden blir en större andel av befolkningen måste de inkomster de sysselsatta genererar delas på fler. Dessutom visar utvecklingen att dagens generationer är, och kommer att vara, yrkesaktiva mycket kortare tid än när folketryggdfonden infördes om ingen drastisk förändring sker.⁶⁷ För att ekvationen ska gå ihop måste man då utföra någon eller några åtgärder:

- 1 öka skattetrycket på de arbetande och därmed omfördela resurser från dem till pensionärerna.
- 2 minska pensionerna, dvs. hålla mängden pengar som går till pensioner konstant och låta pensionerna sjunka till den nivå pottens storlek tillåter.
- 3 dra ner på andra utgifter inom den offentliga sektorn för att kunna hålla både skattebördan och pensioner konstanta. Detta alternativ är dock en politisk fråga och kommer inte att diskuteras här.
- 4 Öka arbetsproduktiviteten.
- 5 Få in fler personer i arbete på annat sätt, exempelvis genom att motarbeta långtidssjukskrivningar. Arbetskraftsinvandring är också en möjlighet på kort sikt.
- 6 Höja pensionsåldern. Därigenom både minskar man antalet pensionärer och ökar antalet sysselsatta. Ett alternativ som får samma praktiska effekt är att öka arbetstiden.
- 7 Öka användningen av oljepengarna. Detta skulle dock bara vara en tillfällig lösning.

⁶⁷ Arbeids- och inkluderingsdepartementet, Pensjonsreformen (9 juli 2006).

Befolkningsförändringen är en strukturell förändring och kortsiktiga alternativ är således inte relevanta. Att öka arbetsproduktiviteten är alls ingen dum tanke, och en trolig utveckling på grund av de teknologiska framstegen men det är ett svårsmått och svårkontrollerat alternativ. Vissa punkter faller utanför ramen för denna uppsats och ger dessutom en marginell effekt. De möjligheter som kommer att diskuteras vidare är punkt ett, två och sex.

Formeln nedan beskriver sambandet mellan inkomstnivåer och antalet personer i grupperna arbetande och pensionärer. Förhållandet beror även på hur stor andel av lönerna som delas ut på pensionärerna någonting som bestäms genom storleken på pensionsskatten. Förhållandet mellan löns- och pensionens storlek räknas ut som genomsnittspensionen dividerat med genomsnittslönen. Den senare är den för arbetarna tillgängliga delen av arbetsproduktiviteten, alltså det de har kvar efter pensionsskatten. Genomsnittspensionen utgörs av de totala samhällsliga pensionsutgifterna, dvs. pensionsskattesatsen multiplicerat med BNP, för varje pensionär.

t= pensionsskattesatsen

P= antal pensionärer

L= antal arbetande

Y= BNP

$$\text{Pension som andel av lön: } f(p, L, t) \left(\frac{\frac{t \cdot Y}{P}}{\frac{(1-t)Y}{L}} \right)$$

Formeln visar hur stor andel en genomsnittspension utgör av en ”genomsnittslön”. Genomsnittslönen utgörs av löneinkomst per sysselsatt efter skatt.

För att simulera framtida pensionsnivåer har dagens- och framskrivna värden satts in i formeln för att generera olika f. Här har P, L och t omväxlande varierats medan Y har betecknats som konstant i alla alternativ. P och L utgör i denna modell hela den variabla populationen och är således perfekt negativt korrelerade, när en ökar minskar den andra därför med exakt samma antal personer. Dessa varierar båda i de olika pensonsscenierna. Pensionsskattesatsen är den andra variabeln och har beräknats för

alla hela procentsatser inom ett relevant intervall, hela uppställningen presenteras i appendix.

Vilka faktorer som varierar beror på syftet med simuleringen och det pensionssystem som porträtteras. Om pensionsskatten är konstant kommer alltid samma andel av lönerna att betalas till pensionärerna som grupp. Därmed delar de båda grupperna på förändringar i ekonomisk tillväxt, men pensionärerna får själva bära den ökande försörjningsbördan. Detta eftersom antalet pensionärer att dela skatteintäkterna på ökar på bekostnad av antalet arbetande som ger upphov till intäkter.

I det nya svenska pensionssystemet är pensionsskattesatsen konstant och pensionen varierar. I det gamla ATP-systemet var det istället den relativa pensionen som var konstant och skattesatsen fick anpassas till konjunkturläget eftersom pensionsåldern inte kan varieras på kort sikt. Reformen från det gamla upplägget gör dagens system mer robust mot variationer i tillväxt och demografiska förändringar genom att en ändrad försörjningsbörda fördelas mellan båda samhällsgrupperna.⁶⁸

Man skulle i teorin kunna organisera ett pensionssystem på ett flertal andra sätt, som genom att sätta antingen pensionen eller de sysselsattas inkomster som ett konstant belopp och sedan låta eventuellt överskott fördelas på den andra gruppen. Dessa alternativ kan dock inte räknas ut med formeln ovan utan att vissa modifieringar i den görs.

6.1 Pensionsskatten: t

Antag att alla löntagare betalar en viss del av sin lön till pensioner, i ”pensionsskatt”. Skatten kan varieras i och med olika skattesatser och därmed fördelas inkomsterna på olika sätt mellan de båda grupperna. Skattesatsen påverkar de arbetandes ekonomi direkt och pensionärernas efter det att skattesumman delats mellan antalet pensionärer. Idag får den som haft en årslön på 333 844 NOK, vilket ligger kring

⁶⁸ Kruse, Agneta, *försörjningen på ålderdommen* (2002), s 178.

medellönen⁶⁹ ca 53 % av tidigare inkomst, 176 940 NOK, i nettopension.⁷⁰ Detta är bara pension som utbetalas av folketrygden, det är dock vanligt att man får mer genom olika privata pensionsförordningar och enligt uppgifter i avsnitt fyra blir pensionen ofta till slut över 60 % av den tidigare lönen. Bruttopensionen av en medellön blir 63 % av tidigare löneinkomst eftersom pensioner skattas förmånligare än löner.⁷¹

För att kunna presentera en jämförelse med det aktuella läget krävs kännedom om dagens pensionsskatt. På grundval av ovanstående fakta antas det att man idag får kring 63 % i pension av tidigare lön. Därmed kan dagens skattesats beräknas till 19%.

6.2 Lön och pension

I undersökningen av hur variationer i pensionsålder och pensionsskattesats påverkar inkomstfördelningen mellan pensionärer och arbetande kommer endast genomsnittspensionen som andel av genomsnittslönen att beaktas. Det bör dock betonas att det inte rör sig om verklig lön utan om arbetsproduktivitet/arbetande. Måttet kan antas vara ett mått på pensionärernas standard relativt de arbetandes. Enligt klassisk nationalekonomisk teori är det långsiktig jämvikt då lönerna motsvarar arbetsproduktiviteten, så arbetskraften får ut förädlingsvärdet av det som produceras. I denna modell blir nettolönen då det samma som pensionsskatten subtraherad arbetsproduktiviteten. Följaktligen utgörs pensionen av hela den inbetalade skattesumman, delat på antalet pensionärer.

⁶⁹ Jämför med medellönen som är 350 400 NOK/år för alla, eller 361 656 NOK för endast heltidssysselsatta, SSB, tabell 05606: *Gjennomsnittlig månedsfortjeneste for ansatte*, (10 juli, 2006).

⁷⁰ Folketrygden, *Nye stønadssatser fra 1. mai 2005 med pensjonstabeller* (1 augusti 2006), s 16.

⁷¹ Ibid.

6.3 BNP-tillväxt

Då fokus ligger på förhållandet mellan två av samhällets grupper delas hela BNP på endast pensionärer och arbetande. Konstant BNP-tillväxt har antagits och basåret för uppräkningsarna sattes till 2005 års BNP. BNP räknas upp för varje år med 2,96 % per år, vilket är genomsnittlig tillväxt för perioden 1979 - 2005.⁷² Valet av referensperiod beror dels på tillgängliga data, dels på att oljeproduktionen kom igång först på 1960- och 70-talen och bilden således såg helt annorlunda ut innan dess.

BNP 2005: 1904 miljarder NOK

Tillväxtfaktor: 1,0296

6.4 Pensionsscenarier

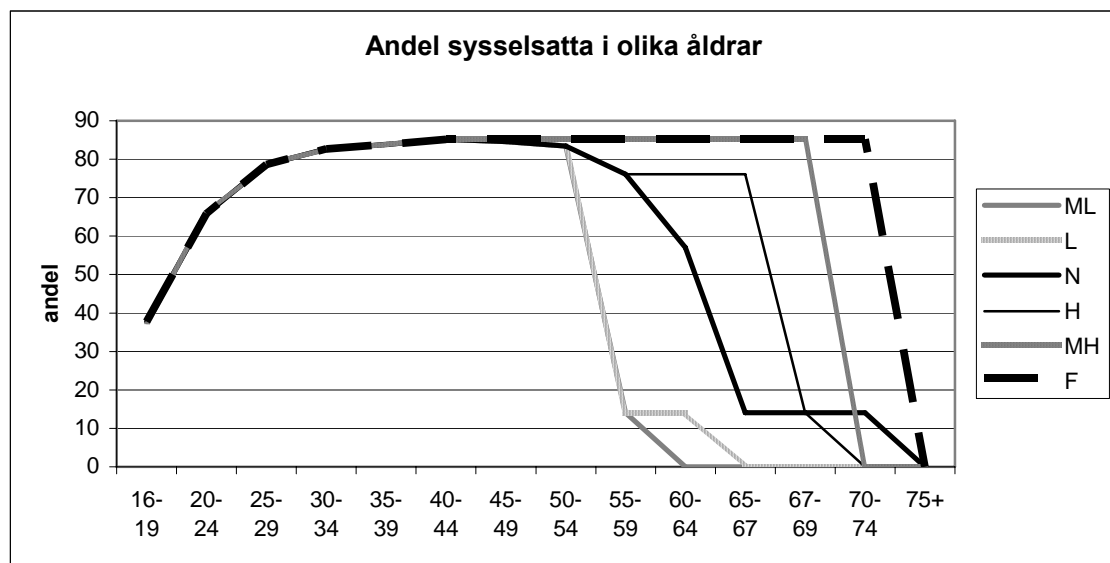
För att åskådliggöra effekterna av förtidspensioneringar har pensionsscenarier konstruerats. Jag har oftast valt att pensionera alla över en viss ålder och endast i dagens scenario har jag behållit den nedtrappning i antal arbetande som i verkligheten finns kring pensionsåldern. Alla sorters pensionärer är här inräknade, och förutom ålderspensionärer utgör sjukpensionärer och förtidspensionärer de två absolut största posterna. Antalet pensionärer i olika pensionsscenarier är antalet personer över 50 år som inte är sysselsatta. Vid en reform av pensionssystemet är det stora antalet förtids- och sjukpensionärer det man undvika, därför har jag föredragit att i de två högsta scenarierna räkna med en friskare och mer arbetsvillig befolkning med större benägenhet att arbeta till fastslagen pensionsålder. Man kan, med hjälp av olika åtgärder, ge incitament att arbeta eller gå i pension men det kommer alltid att finnas sjukpensionärer, arbetslösa och personer som av andra skäl inte arbetar, precis som det kommer att finnas personer som fortsätter att arbeta efter fastslagen pensionsålder, om inte i lönearbete så i egna företag. Därför är det heller aldrig 100 % av befolkningen i arbetsför ålder som beräknas arbeta utan som högst 85 % vilket idag är den högsta andel arbetande i någon åldersgrupp.

⁷² SSB, tabell 03519: *Bruttonasjonalprodukt og bruttoprodukt, etter næring* (10 juli, 2006).

Som ”normal”, N, sysselsättning har dagens proportionella sysselsättning använts, se figur 1; avsnitt tre. För hög sysselsättning, H, antog jag att normmännen stannar i arbete ända till den officiella pensionsåldern 67 år. Arbetskraften är uppdelad i grupper så detta har iscensatts genom att sysselsättningen för 60-64 åringar satts till det samma som för närmast yngre åldersgrupp, 76 %. Nästa åldersgrupp har viktats så att två tiondelar av gruppen 65-74 åringar arbetar till 76 % medan övriga, som då borde ha passerat den officiella pensionsåldern 67 år, arbetar till 14 % dvs. samma sats som hela gruppen har i normalscenarioet.

I kategorin ”mycket hög pensionsålder”, MH, arbetar personer över 70 år fortfarande inte alls men alla andra över 40 år arbetar som den mest aktiva gruppen, 40-45-åringarna, dvs. till 85 % (se figur sex nedan). Det högsta scenariot kallas ”full sysselsättning”, F, och innebär att 85 % av arbetsstyrkan över 40 år arbetar fram till 74 års ålder då alla går i pension.

Idag är det reella läget sådant att pensionsåldrarna sjunker istället för att öka och ett alternativ med en något lägre pensionsålder, L, har uppkommit genom att arbetskvoterna förskjutits ett steg bakåt, det vill säga att 65-75 åringarna arbetar 0 % och 60-64 åringarna bara till 14 %. I det lägsta alternativet ”mycket låg pensionsålder”, ML, arbetar ingen över 60 år och i gruppen närmast innan arbetar endast 14 %.

Figur 4. Pensionsscenarioer: andel sysselsatta efter åldersgrupp.

Inget av dessa alternativ är extremt, alla scenarier är tänkbara, om än mer eller mindre sannolika. Figur fyra visar de olika scenarierna för andel sysselsatta av den totala populationen i varje åldersgrupp. Andelen yngre arbetare har antagits vara konstant i alla scenarier eftersom eventuella förändringar i andelen unga inte omfattas av uppsatsen då den i så fall skulle bli allt för omfattande.

6.5 Kritik mot modellen

Förutom de demografiska beräkningarna är de flesta andra siffror grova förenklingar, antaganden, eller rent av kvalificerade gissningar. Med tanke på uppsatsens begränsningar i tid och utrymme kan ingen detaljerad analys av det norska pensionssystemet göras. Beräkningarna är avsedda att illustrera ett storleksförhållande och inte att på något vis ge verkliga siffror. Därför spelar systematiska fel mindre roll då de är lika stora i alla alternativ. Det finns ett otal felkällor och källor till kritik, och bara de största kommer att tas upp här, min bedömning är ändå att metoden tjänar sitt syfte på ett bra sätt.

Dagens referensvärde på pensionsskatten är en kvalificerad gissning. I verkligheten finns ingen sådan skattesats och av praktiska skäl går den inte heller att räkna fram. Om man ser dagens skatt som en sådan referenssiffra bör det dock inte vara något problem eftersom de relativa förändringarna blir lika stora oavsett vart man börjar.

Beräkningen delar upp hela BNP på pensionärer och arbetande, ett antagande som inte alls är rimligt. Genom att förenkla verkligheten på ett så grovt sätt som i modellen ovan försvinner dock irrelevanta småposter som kan komplicera bilden och som dessutom ger upphov till många dolda felkällor. I denna studie är endast sambanden mellan pensionsålder, befolkningsförändring och skatt relevanta. Av praktiska skäl har "lönen" helt ersatts av arbetsproduktionen. Eftersom inkomst av kapital och sparande över livscykeln inte beaktas här kommer dock de äldres inkomst att systematiskt underskattas.

En intressant felkälla uppkommer i och med att BNP bara delas mellan arbetande och pensionärer och övriga grupper i samhället således inte får någon del av resurserna. Dessa grupper behandlas inte i studien och problemet blir således endast viktigt i och med att försörjningsbördan på de arbetande systematiskt kommer att underskattas grovt då ingen hänsyn tas till att de arbetande, förutom de äldre, även försörjer alla andra grupper som inte arbetar. Försörjningsbördan berörs flyktigt i kapitel 3.1.

I studien antas att normalscenariot i SSB: s befolkningsframskrivning från 2005 kommer att inträffa. Detta är det mest sannolika av de 13 alternativen men det är ändå långt ifrån säkert. Tiden efter befolkningsframskrivningens slut, 2060, har inte tagits i beaktande utan fokus ligger helt på den ”närmre” framtiden.⁷³ På grund av metoden att räkna ut antalet pensionärer hamnar äldre personer som är utanför arbetskraften av andra skäl felaktigt bland pensionärerna. Gruppen är dock jämförelsevis liten och påverkar inte nämnvärt förhållandena mellan grupperna då det är rimligt att anta att det är lika stort i alla scenarier.

Slutligen bör det nämnas att ett stort antal, för den ekonomiska utvecklingen, viktiga faktorer rationaliserats bort av utrymmesskäl och tyvärr har inte heller faktorer som utvecklingen i sjukvårdskostnader kunnat tas upp till behandling. I denna undersökning har den ekonomiska utvecklingen bara antagits öka med samma takt som de senaste 35 åren. En faktor som talar emot en sådan utveckling är att oljan bör sina och ta slut någon gång under en överskådlig framtid.

⁷³ Buer, Lars, *Olje og industripolitiske valg* (1980) s 22.

7 Empiriska resultat

Redovisning och presentation av beräkningarna samt diskussion kring de kvantitativa resultatens praktiska betydelse.

Den första tabellen, tabell fyra, visar resursfördelningen över tiden mellan pensionärer och arbetande då pensionsåldern hålls konstant under en variabel skattesats. Konsekvenserna av utvecklingen i antalet pensionärer syns här tydligt på förändringen i relativ inkomst över tid. Antag att skatten idag är 19 % vilket innebär att en medelpensionär får ut 62,8 % av lönen i pension. 2060 får man i så fall utan

Skatt/år	10%	15%	19%	21%	23%	25%	27%	29,0%
2005	29,7%	47,2%	62,8%	71,2%	80,0%	89,2%	99,0%	109,4%
2010	28,8%	45,7%	60,8%	68,9%	77,4%	86,4%	95,8%	105,8%
2020	25,1%	39,9%	53,0%	60,0%	67,5%	75,3%	83,5%	92,2%
2030	21,6%	34,2%	45,5%	51,6%	58,0%	64,7%	71,8%	79,3%
2040	19,6%	31,2%	41,4%	46,9%	52,7%	58,8%	65,3%	72,1%
2050	18,9%	30,1%	40,0%	45,3%	50,9%	56,8%	63,0%	69,6%
2060	18,1%	28,7%	38,1%	43,2%	48,6%	54,2%	60,1%	66,4%

Tabell 4. Framtida medelpension som andel av medellön vid variabel pensionsskattesats.

ska komma ens i närheten av den i utgångsläget. Skatten blir då 27 % och även då sjunker pensionärernas relativa inkomst något. Det är tydligt att situationen för de äldre kommer att försämrats.

Förklaring pensionsscenarioer	
ML	Mycket Låg
L	Låg
N	Normal
H	Hög
MH	Mycket Hög
F	Full

Tabell 5. Förklaring av förkortningar

Antag nu att pensionsskatten hålls konstant och att det denna gång är pensionsåldern som varieras. För att 2060 ha kvar dagens standard även här räcker det enligt tabell sex inte heller att höja pensionsåldern lite, man måste ta i ordentligt och få den absoluta majoriteten av folk att arbeta till 74 års ålder, då man hamnar mellan alternativ MH och F. Ur tabell sex kan

pensionsreform ut 38 % i pension. För att behålla dagens levnadsstandard räcker det då inte att höja skatten marginellt utan den måste höjas med 8 % för att standarden

man även indirekt utläsa att de olika pensionsalternativen inte bara ger olika många pensionärer utan även olika utveckling i detta antal; Vid pensionsalternativ H och MH ökar inte antalet pensionärer förrän efter 2010, medan de, vid övriga alternativ ökar redan från början. På samma sätt kan man se hur hastigheten i utvecklingen skiljer sig

Pensionsscenario/år						
	ML	L	N	H	MH	F
2005	39,7%	50,5%	62,8%	72,1%	92,3%	116,6%
2010	37,4%	47,1%	60,8%	84,4%	92,8%	120,1%
2020	33,1%	41,1%	53,0%	66,3%	84,0%	117,7%
2030	28,8%	35,4%	45,5%	56,8%	71,0%	92,9%
2040	27,6%	33,0%	41,4%	51,4%	63,4%	82,3%
2050	26,6%	32,1%	40,0%	48,8%	59,3%	73,6%
2060	25,3%	30,3%	38,1%	47,1%	57,7%	72,6%

Tabell 6. Framtida medelpension som andel av medellön vid olika pensionsalternativ. Konstant skattesats, 19 %.

utvecklingen ser olika ut i de olika alternativen beror på att man förskjuter "barnkullarna". De som föddes 1946 kommer i alternativ MH att gå i pension år 2019, medan de i alternativ H går kring 2013 och i alternativ N har redan ungefär hälften pensionerats. Detta innebär att de olika stora kullarna förflyttas och vågorna i befolkningen uppträder vid olika tillfällen.

Både alternativet med endast skatteköning, och det med endast ändrad pensionsålder kräver drastiska förändringar för resultat. Förändringar i *båda* variablerna får man i tabell sju och åtta. Där kan man få en bild av den sammanlagda effekten av förändringar i både pensionssystem och pensionsbeskattning. Varje tabell visar dock bara situationen under ett år, så jämförelser mellan flera diagram är nödvändiga för att få med den demografiska förändringen. Fullständiga diagram för utvalda år mellan 2006 och 2060 finns i appendix. Genom att sätta beskattningen konstant ser man hur pensionsalternativen påverkar levnadsstandarden. Valet står mellan gamla/unga pensionärer och fattiga/rika pensionärer. Uppe i vänstra hörnet finns alternativ som ger unga men fattiga pensionärer (ML, 11 % skatt) medan det nedre högra hörnet ger gamla men rika pensionärer; flera av alternativen längst ner till höger ger en pension som *överstiger* en genomsnittslön. Detta beror på en kombination av hög pensionsålder, och därmed få pensionärer, och hög pensionsbeskattning, som gör att skattesumman räcker till en hög genomsnittspension.

Skattesats/pensionsscenario										
	11%	13%	15%	17%	19%	21%	23%	25%	27%	29%
ML	20,9%	25,3%	29,8%	34,6%	39,7%	44,9%	50,5%	56,4%	62,5%	69,1%
L	26,6%	32,2%	38,0%	44,1%	50,5%	57,2%	64,3%	71,7%	79,6%	87,9%
N	33,1%	40,0%	47,2%	54,8%	62,8%	71,2%	80,0%	89,2%	99,0%	109,4%
H	38,0%	45,9%	54,2%	62,9%	72,1%	81,7%	91,8%	102,4%	113,6%	125,5%
MH	46,0%	55,6%	65,7%	76,3%	87,3%	99,0%	111,2%	124,1%	137,7%	152,1%
F	61,5%	74,3%	87,7%	101,8%	116,6%	132,2%	148,5%	165,7%	183,9%	203,1%

Tabell 7. Genomsnittspensionen som andel av genomsnittslönen år 2005 vid olika pensionsscenarioer och skattesatser.

Skattesats/pensionsscenario										
	11%	13%	15%	17%	19%	21%	23%	25%	27%	29%
ML	13,3%	16,1%	19,0%	22,1%	25,3%	28,6%	32,2%	35,9%	39,8%	44,0%
L	16,0%	19,3%	22,8%	26,4%	30,3%	34,3%	38,6%	43,0%	47,8%	52,7%
N	20,1%	24,3%	28,7%	33,3%	38,1%	43,2%	48,6%	54,2%	60,1%	66,4%
H	24,8%	30,0%	35,5%	41,2%	47,1%	53,4%	60,0%	67,0%	74,3%	82,1%
MH	27,9%	33,7%	39,8%	46,2%	52,9%	60,0%	67,4%	75,2%	83,5%	92,2%
F	38,3%	46,3%	54,6%	63,4%	72,6%	82,3%	92,5%	103,2%	114,5%	126,5%

Tabell 8. Genomsnittspensionen som andel av genomsnittslönen år 2060 vid olika pensionsscenarioer och skattesatser.

Idag är den ungefärliga pensionsskatten 19 % och en genomsnittspension ungefär 63 % av en genomsnittslön. För att uppnå samma andel 2060 kan man gå tillväga på olika sätt. Man kan tänka sig ett pensionsscenario mellan MH och F, eller så kan man gå längre och införa pensionsscenario F och ha råd att till och med minska pensionsskatten, dvs. försörjningsbördan. Man kan annars införa H och komplimentera med att höja skatten med fyra till fem procent. Slutligen kan man behålla dagens pensionsscenario och drastiskt höjd skatt. Utan att höja pensionsskatten till mer än 29 % av en lön finns det dock inte utrymme för en nedgång i pensionsåldern. De markerade cellerna i tabell åtta visar dessa alternativ och bildar en diagonal över tabellen.

8 **Analys**

Detta kapitel innehåller diskussioner där teori och resultat kopplas ihop och analyseras utifrån ett praktiskt perspektiv.

I avsnitt sju diskuterades hur man kan behålla dagens resursfördelning mellan pensionärer och arbetande. Eller med andra ord hur systemet måste förändras för att inte de offentliga utgifterna, på grund av det ökande antalet pensionärer, ska gå ut över resten av den offentliga sektorn. En situation då ingen reform genomförs skulle inte resultera i att kontot för pensionsutbetalningar hos norska staten tog slut, utan snarare att pensionsutbetalningar som andel av offentliga utgifter skulle öka. I slutändan innebär detta dock samma sak eftersom de offentliga utgifterna finansieras genom skatter. Man kan mycket väl tänka sig både politiska krav på en höjning- och ekonomiska krav på en sänkning av levnadsstandarden. Det finns dock gränser för båda dessa krav. I ett politiskt system som det norska är det osannolikt att opinionen skulle tillåta en hur låg pension som helst. En viss sänkning är dock möjlig, om inte annat så genom att inte räkna upp pensionerna, och skulle spara betydande summor med tanke på att antalet pensionärer är så högt. Gränserna för kraven på höjning av pensionärernas standard är dels ekonomiska, dels handlar det om incitament att arbeta; man kan, enligt konventionell ekonomisk teori, inte ha en hur hög skattebörda på de arbetande som helst eftersom de vid en viss gräns tappar incitamenten att alls arbeta. Denna negativa effekt kan även den norska regeringens förslag till reform få då man föreslår höjd pensionsålder men behåller möjligheterna till AFP. Vid ett sådant förslag skulle även fortsättningsvis två tredjedelar av de arbetande gå i pension vid 62 års ålder och endast den resterande tredjedelen skulle beröras av höjningen. Förutom en positiv effekt av denna tredjedels arbete bör en sådan åtgärd även få en negativ effekt på antalet arbetande äldre eftersom det ger ökade incitament att förtidspensioneras, detta trots en minskning i statigt stöd till AFP. Staten har redan förslag på att minska sitt bidrag till AFP men det är min övertygelse att man måste ta

bort AFP helt eller återgå till att bara låta arbetande med tunga jobb ha tillgång till den.

För att reformer i det vanliga pensionssystemet ska få effekt måste även andelen sjukpensionärer minska. Detta kan göras dels genom att förebygga skador och förbättra arbetsmiljön och dels genom att minska de ekonomiska fördelarna med att vara sjukskriven.

För varje år tidigare befolkningen går i pension blir det inte bara ytterligare ett år de ska försörjas och därmed tär på resurserna, utan även ytterligare ett år de inte arbetar och bidrar till BNP. Effekten av förtidspensionering blir således dubbel. En ytterligare samhällskostnad uppkommer då pensionsinkomster är förmånligt skattade och pensionärer således betalar mindre i skatt än de skulle ha gjort med samma inkomst om den vore en löneinkomst. Därmed blir även de privata förtidspensionerna en börda för samhället trots att de till största delen finansieras av privata medel.

Den åldrande befolkningen behöver inte vara ett så stort problem om man höjer den *reella* pensionsåldern och får ner sjuktalen. Att behålla folk i arbete till 70 eller 74 års ålder skulle vara en impopulär åtgärd men eftersom folk idag lever längre än för 20 år sedan och är friskare längre får en höjning i pensionsåldern bara en regulativ effekt gentemot utvecklingen. Man skulle kunna se det som att man försöker hålla den genomsnittliga tiden som pensionär konstant över tiden och reglera pensionsåldern efter den. Det är helt enkelt inte hållbart att en stor del av befolkningen kommer in i arbetskraften efter 20 års ålder och går ut igen vid 60 eller ännu tidigare för att vara pensionärer i ett kvartssekel. På detta vis skulle man få en växande andel arbetande istället för motsatsen när genomsnittsåldern ökar. Jag anser däremot inte att man bör sänka pensionerna medvetet, åtminstone inte minimipensionen som inte alls är överdrivet generös.

Förutom de direkta faktorerna påverkar utvecklingen på andra områden starkt finansieringen av pensionärerna. Ett mycket tydligt exempel är åter petroleumverksamheten som genom statens pensionsfond har direkt anknytning till pensionerna. När petroleuminkomsterna börjar sina bör dels värdet av petroleumaktierna och den norska kronan sjunka, dels kommer inkomsterna från

oljeföretagen minska och på sikt upphöra. Redan innan dess bör nyinvesteringar och tillväxten i sektorn också minska. Förutom detta är otaliga andra företag beroende av inkomster från petroleumnäringen, i form av kunder, i såväl mataffärer och barer vid hamnarna, som leverantörer av allehanda produkter till oljebolagen. Tack vare att kapitalet i petroleumfonden inte rörs fortsätter Norge dock att dra nytta av oljan även efter det att den tar slut och övergången från oljeekonomi kan förenklas. Om man ska kunna hålla välfärden uppe efter oljan måste man dock också utveckla övriga sektorer utanför den och råvarusektorn.⁷⁴ Problemet med den sinande oljan är inte akut, än finns mycket gasfyndigheter och än mer som man inte tror sig ha funnit. Det är dock ändå viktigt att lägga märke till tidsaspekten i sammanhanget. Det tar tid både att utveckla nya sektorer och att reformera pensionssystemet så även om problemet fortfarande kan skjutas på framtiden kunde ett sådant alternativ vara ödesdigert. Det är dags att förändra den norska ekonomin nu och försöka främja moderna sektorer för ett Norge efter oljan.

8.1 Slutsats

Det är såväl enligt mina beräkningar som andra undersökningar nödvändigt att förändra dagens norska pensionssystem ordentligt. Den metod som kräver minst chockartade reformer är att förändra alla faktorer lite, det vill säga att öka pensionsåldern och skatten lite, samt att sänka den relativa pensionen lite. För att ge reformerna större genomslag och därmed kunna minska reformerna i varje faktor ytterligare bör AFP som möjlighet minskas ordentligt eller eventuellt tas bort helt. Helt i linje med detta är den norska regeringens satsning på att minska antalet sjukpensionärer och öka incitamenten att stanna kvar längre i arbete. Man skulle dock kunna knyta pensioner och arbetsinkomst mycket närmare varandra än vad den norska regeringen vill.

⁷⁴ Benner, Mats, *The Scandinavian Challenge* (2003) s 139.

9 Fortsatta studier och åtgärder

Här diskuteras förslag till vidare forskning samt till åtgärder av problemet.

Syftet med denna undersökning är främst att se vilka praktiska möjligheter till förändring som finns och avsikten är därmed mer praktisk än teoretisk. För att komma fram till en handlingsplan på grundval av alternativen ovan krävs ställningstagande i fördelningspolitiska frågor som *hur fattiga pensionärer kan vi acceptera*, eller *hur mycket kan man beskatta arbetsinkomsten?* Min uppgift är inte att ha några åsikter i dessa frågor utan bara att presentera tänkbara alternativ.

Idag är en reform av pensionssystemet redan under utredning. Utom de tidigare diskuterade åtgärderna planerar man att knyta arbetsinkomst och pension närmare varandra samt att förändra uppräkningsystemet för pensioner till en mindre kostsam indexserie än idag.⁷⁵ Man försöker därmed motivera och förenkla för den äldre arbetskraften att fortsätta arbeta till 67 års ålder eller längre. Resultaten av dessa åtgärder beräknas dock bli tvivelaktiga.

Forskningen på området är omfattande om än motsägelsefull och svår genomtränglig. En inriktning man skulle kunna utveckla är dock sådan som sätter den höga sjukfrånvaron i centrum. Effekterna av att höja pensionsåldern eller pensionsskatten på de arbetande blir tveksamma i ett land med en så hög andel långtidssjukskrivna som Norge. Sjukskrivningar går även att förebygga och det vore av stort värde för den norska ekonomin att få rätsida på detta problem.

En annan möjlighet till vidare forskning är att i djupare mån sätta den åldrande befolkningen och försörjningsbördan i relation till de sinande petroleuminkomsterna och utvecklingen inom den sektorn. Detta har gjorts men reella siffror på olika scenarier över när den framtida nedgången i denna sektor kommer att inträffa eller hur

⁷⁵ Arbeids- och inkluderingsdepartementet, Pensjonsreformen (9 juli 2006).

stor skillnad det kommer att innebära för ekonomin varken presenteras eller diskuteras. Detta är frågor som är svåra att undersöka och få en uppfattning om men de är mycket viktiga att försöka besvara. Resultaten kanske inte kan bli tillräckligt säkra för att beslut ska kunna grundas på dem men de kan användas för att upplysa allmänheten om situationen för den norska ekonomin, en uppgift som i en demokrati måste anses vara lika viktig. Den norska regeringen och statistiska centralbyrån presenterar redan information om den norska ekonomin och pensionsfrågan på ett enkelt sätt för allmänheten⁷⁶ men där saknas en djupare, kvantitativ koppling till petroleumverksamheten.

⁷⁶ SSB temasidor samt Finansdepartementets i Norge hemsida.

10 Sammanfattning

Kort sammanfattning av uppsatsen om finansieringen av det norska pensionssystemet.

Det norska pensionssystemet kommer, som det ser ut idag, inte att klara av finansieringen av den åldrande befolkningen, reformer har redan genomförts men räcker inte till. Pensionärerna blir fler och äldre samtidigt som pensionsåldern i praktiken sjunker på grund av en ökning i antalet förtids- och sjukpensionärer. På grund av pensionssystemets uppbyggnad och mognad ökar också själva pensionen per pensionär.

Denna uppsats baseras främst på norska statistiska centralbyråns befolkningsframskrivningar och tabeller och syftar till att tydliggöra alternativ för finansieringen av de framtida pensionärerna. Verktygen för förändring är ”pensionsskatten”, en skattesats som avgör hur stor andel av de sysselsattas inkomster som ska gå till pensioner, och antalet pensionärer vilket regleras av pensionsåldern. Beräkningar av hur stor andel en genomsnittspension utgör av en genomsnittslön utfördes och jämfördes över tid. Resultatet var en förbluffande ökning i kostnad för pensionssystemet om ingen reform av systemet utförs.

Ett återkommande förslag i den norska debatten är att använda de pengar som kommer från petroleumverksamheten. Idag sparas pengarna i fonder från vilka endast realräntan lyfts och ingår i den ordinarie budgeten. Att utnyttja själva kapitalet i fonden vore dock en dålig lösning. Kapitalet skulle ta slut men problemet kvarstår. När man så väl skulle bli tvungen att ta tag i det skulle inte ens ränteinkomsterna längre finnas kvar. Den av mig föreslagna metoden är att utnyttja förändringar i både ålder och skatt för att hantera problemet, samt att eventuellt minska pensionerna. På det viset blir förändringen i varje variabel mindre. Jag menar också att man bland annat genom att knyta arbetsinkomst och pension närmare varandra bör kunna öka incitament att arbeta längre och minska sjukskrivningar och förtidspensioneringar.

11 Källförteckning

Tryckta källor

Buer, Lars, (1980) Forskningskomiteen ved Bedriftsøkonomisk institutt, "Olje og industripolitiske valg", *Olje og industripolitikk, BI's Skriftserie*, nr 2, 1980, 17-30.

Carcillo, Stéphane & Grubb, David, (2006) *36 From Inactivity to Work: The Role of Active Labour Market Policies*, OECD social, employment and migration working papers.

Finns även nedladdningsbar på internet: <http://www.oecd.org/els/workingpapers>

Kruse, Agneta, (2002) *Försörjningen på ålderdomen*, Studentlitteratur.

Oljedirektoratet, (2006) *Fakta- Norsk petroleumverksemd*, Olje- og energidepartementet.

Finns även nedladdningsbar på internet:

http://odin.dep.no/oed/norsk/dok/andre_dok/brosjyrer/026031-120029/dok-bn.html

Rosen, Harvey, S (2002) *Public Finance*, McGraw-Hill, International Edition: 6th ed.

Sparring, Åke (1971) "Norge – oljeland?" *Världspolitikens dagsfrågor*, nr 3 1971.

Tangen, Dag, (1980) Forskningskomiteen ved Bedriftsøkonomisk institutt, "Offentelig styrning av norsk olje – virksomheit – realitet eller illusjon?", *Olje og industripolitikk, BI's Skriftserie*, nr 2, 1980, 44-58.

Elektroniska källor

Arbeids- og inkluderingsdepartementets i Norge hemsida, *Pensjonsreformen*, <http://www.pensjonsreform.no/>, 10 juni 2006.

Benner, Mats (2003) "The Scandinavian Challenge: The future of Advanced Welfare States in the Knowledge Economy" *Acta Sociologica*, vol 46 (2), 2003: s 132-149.

Brunborg, Helge & Texmon, Inger (2005) Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida: *Økonomiske analyser 6/2005*, "Hovedresultater fra befolkningsframskrivningen 2005-2060"

<http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200506/folkfram02.pdf>, 18 januari, 2006.

Eurostats hemsida (2006)

http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,1&_dad=portal&_schema=PORTAL,
18 juli 2006.

Fearnley-Whittingstall, Sophy (2004) "Norwegian panel proposes new fund to fight shortfall", *Pensions & Investments*, 9 februari. 2004 Vol. 32, s 14.
<http://proquest.umi.com.ludwig.lub.lu.se/pqdlink?did=547426311&Fmt=7&clientId=53681&RQT=309&VName=PQD>, 8 mars 2006.

Finansdepartementets i Norge hemsida, *Statens pensjonsfond*,
http://www.odin.no/fin/norsk/tema/statens_pensjonsfond/bn.html, 15 maj 2006.

Finansdepartementets i Norge hemsida – Ung økonomi, *Statens pensjonsfond*,
<http://www.ungokonomi.no/oljefondet.html>, 10 juni 2006.

Holtmark, Bjarts (2002) Sentralbyrås i Norge hemsida: *Økonomiske analyser 2/2002*,
"Hva får AFP-pensjonister igjen for å arbeide?",
<http://www.ssb.no/oa/200202/holtmark.pdf>, 16 april, 2006.

Keilman, Nico (2003) Sentralbyrås i Norge hemsida: *Økonomiske analyser 2/2003*
"Pensjonskommisjonen bør ta usikkerhet i befolkningsutviklingen alvorlig"
<http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200302/keilman.pdf>, 9 maj 2006.

LO/LHO- ordningernes hemsida, *Avtalefestet pensjon*
<http://www.lo-nho-ordningene.no/afp/afppre/AFP-2005-filer/frame.htm>, 18 juli 2006.

Nationalencyklopedin på Internet (2005) www.ne.se, 1 november 2005.

Ny arbeids- og velferdsforvaltnings hemsida, *Flere får uføreytelser*,
<http://www.nav-interim.no/nav/page?id=18&key=2057>, 17 augusti 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, *Tema: Arbeid*,
<http://www.ssb.no/emner/06/arbeid/>, 10 juni 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, *Tema: Befolkning*,
<http://www.ssb.no/befolkning/>, 18 maj 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, *Befolkning - Vi är många, vi är hälften ...*,
http://www.ssb.no/emner/00/02/10/ola_kari/bef/, 8 mars 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, Statistikkbanken: Ämne 02 "Befolkning",
Tabell 05903: *Framskrevet folkemengde etter kjønn og ettårig alder i 13 alternativer*,
http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selecttable/hovedtabellHjem.asp&KortnavnWeb=folkfram, 8 mars 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, Tabell 3.5: *Folkemengde i viktige aldersgrupper*,
www.ssb.no/emner/historisk_statistikk/tabeller/3-3-5t.txt, 8 mars, 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, Tabell 7.16: *Offentlige utgifter til sosiale forhold*,

http://www.ssb.no/emner/historisk_statistikk/tabeller/7-7-16t.txt, 8 mars, 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, Tema: *Olje og gass*,

http://www.ssb.no/emner/10/06/olje_gass/, 25 maj 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, *Sterk oppgang i verdiskapningen i olje- og gassvirksomheten*, <http://www.ssb.no/oljev/>, 16 augusti 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, *Sterk vekst i folketrygdens utgifter*,

<http://www.ssb.no/vis/emner/00/01/10/valgaktuelt/2001/art-2001-09-07-01.html>, 10 juni 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, Statistikkbanken: Ämne 06 "Arbeidsliv, yrkesdeltaking og lønn", Tabell 05606: *Gjennomsnittlig månedsførtjeneste for ansatte, heltidsekvivalenter, etter arbeidstid og desiler*,

<http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>, 10 juli, 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, Statistikkbanken: Ämne 06 "Arbeidsliv, yrkesdeltaking og lønn", Tabell 03781: *Sysselsatte, etter alder og kjønn*,

<http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>, 10 juli, 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, Statistikkbanken: Ämne 09 "Nasjonaltregnskap og utenrikshandel", Tabell 03519: *Bruttonasjonaltprodukt og bruttoprodukt, etter næring*, <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>, 10 juli, 2006.

Statistisk Sentralbyrås i Norge hemsida, Statistikkbanken: Ämne 12 "Offentlige finanser", Tabell 03661: *Andre stats- og trygderegnskap. Inntekter og utgifter, etter art*, <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>, 10 juli, 2006.

Suntliv.nu (2006) *Arbetsmiljø och hälsa för kommuner och landsting, "Pensionsåldrarna i Norden"*,

<http://www.suntliv.nu/AFATemplates/Page.aspx?id=1394>, 10 juni 2006.

Trygdeetatens hemsida, (2006) *Avtalefestet pensjon (AFP)*,

http://www.trygdeetaten.no/default.asp?strTema=pensjon&path=avtalefestet_mrpensjon, 18 juli 2006.

Trygdeetaten (2005) *Folketrygden- Nye stønadssatser fra 1. mai 2005 med pensjonstabeller*, http://www.trygdeetaten.no/generelt/Pub/folketrygden_satser.pdf, 1 augusti 2006.

Trygdeetatens i Norge hemsida (31.07.2003), *Pressmedling uførepensjon pr. 1 halvår 2003 "Antall uføre relativt stabilt"*,

http://www.trygdeetaten.no/default.asp?strTema=tall_mrog_mrfakta&path=presse&path_sub=pressemeldinger&path4=2003-07-31, 16 augusti 2006.

Vaage, Odd Frank, (2003) Sentralbyrås i Norge hemsida: *Yrkesliv eller Pensjonisttilværelse - Levekår og tidsbruk i aldersgruppen 62-66 år*.
http://www.ssb.no/emner/00/02/20/rapp_200318/rapp_200318.pdf, 18 juli 2006.

Korrespondens

Holt, Eva Irene, Rådgivare på Arbeids- og velferdsdirketoretet. Mailkorrespondens i juni 2006.

Appendix

2005			2010			2015			2020			2025			2030			2035			2040			2045			2050		
mycket låg	10%	11%	12%	13%	14%	15%	16%	16%	17%	17%	18%	19%	20%	21%	21%	22%	23%	24%	25%	26%	26%	27%	28%	28%	29%	30%	30%	31%	
låg	18.8%	20.9%	23.1%	25.3%	27.5%	29.7%	32.0%	34.3%	36.6%	38.9%	41.2%	43.5%	45.8%	48.1%	50.4%	52.7%	55.0%	57.3%	59.6%	61.9%	64.2%	66.5%	68.8%	71.1%	73.4%	75.7%	78.0%	80.3%	
normal	23.9%	26.6%	30.5%	33.2%	36.9%	40.7%	44.4%	48.1%	51.8%	55.5%	59.2%	62.9%	66.6%	70.3%	74.0%	77.7%	81.4%	85.1%	88.8%	92.5%	96.2%	99.9%	103.6%	107.3%	111.0%	114.7%	118.4%	122.1%	125.8%
hög	34.1%	38.0%	41.9%	45.0%	50.0%	54.2%	58.5%	62.9%	67.3%	71.7%	76.1%	80.5%	84.9%	89.3%	93.7%	98.1%	102.5%	106.9%	111.3%	115.7%	120.1%	124.5%	128.9%	133.3%	137.7%	142.1%	146.5%	150.9%	155.3%
mycket hög	41.4%	46.0%	50.0%	55.0%	60.0%	65.0%	70.0%	75.0%	80.0%	85.0%	90.0%	95.0%	100.0%	105.0%	110.0%	115.0%	120.0%	125.0%	130.0%	135.0%	140.0%	145.0%	150.0%	155.0%	160.0%	165.0%	170.0%	175.0%	180.0%
full	55.2%	61.5%	67.8%	74.3%	80.9%	87.7%	94.7%	101.8%	109.1%	116.6%	124.3%	132.1%	140.0%	148.0%	156.1%	164.3%	172.6%	181.0%	189.5%	198.1%	206.8%	215.6%	224.5%	233.4%	242.4%	251.4%	260.4%	269.4%	278.4%
mycket låg	10%	11%	12%	13%	14%	15%	16%	16%	17%	18%	19%	20%	21%	22%	23%	24%	25%	26%	27%	28%	28%	29%	30%	30%	31%	32%	33%	34%	
låg	12.8%	14.6%	16.4%	18.2%	20.0%	21.8%	23.6%	25.4%	27.2%	29.0%	30.8%	32.6%	34.4%	36.2%	38.0%	39.8%	41.6%	43.4%	45.2%	47.0%	48.8%	50.6%	52.4%	54.2%	56.0%	57.8%	59.6%	61.4%	63.2%
normal	18.9%	21.1%	23.2%	25.5%	27.7%	30.1%	32.5%	34.9%	37.3%	39.7%	42.1%	44.5%	46.9%	49.3%	51.7%	54.1%	56.5%	58.9%	61.3%	63.7%	66.1%	68.5%	70.9%	73.3%	75.7%	78.1%	80.5%	82.9%	85.3%
hög	23.1%	25.1%	28.4%	31.1%	33.9%	36.7%	39.5%	42.3%	45.1%	47.9%	50.7%	53.5%	56.3%	59.1%	61.9%	64.7%	67.5%	70.3%	73.1%	75.9%	78.7%	81.5%	84.3%	87.1%	89.9%	92.7%	95.5%	98.3%	101.1%
mycket hög	26.0%	28.6%	31.9%	34.9%	38.0%	41.2%	44.4%	47.6%	50.8%	54.0%	57.2%	60.4%	63.6%	66.8%	70.0%	73.2%	76.4%	79.6%	82.8%	86.0%	89.2%	92.4%	95.6%	98.8%	102.0%	105.2%	108.4%	111.6%	114.8%
full	34.9%	38.8%	42.8%	46.9%	51.1%	55.4%	59.7%	64.0%	68.3%	72.6%	76.9%	81.2%	85.5%	89.8%	94.1%	98.4%	102.7%	107.0%	111.3%	115.6%	119.9%	124.2%	128.5%	132.8%	137.1%	141.4%	145.7%	150.0%	154.3%
mycket låg	10%	11%	12%	13%	14%	15%	16%	16%	17%	18%	19%	20%	21%	22%	23%	24%	25%	26%	27%	28%	28%	29%	30%	30%	31%	32%	33%	34%	
låg	13.1%	14.8%	16.1%	17.6%	19.2%	20.8%	22.4%	24.1%	25.8%	27.4%	29.1%	30.8%	32.5%	34.2%	35.9%	37.6%	39.3%	41.0%	42.7%	44.4%	46.1%	47.8%	49.5%	51.2%	52.9%	54.6%	56.3%	58.0%	59.7%
normal	18.4%	19.8%	21.8%	23.4%	25.4%	27.4%	29.4%	31.4%	33.4%	35.4%	37.4%	39.4%	41.4%	43.4%	45.4%	47.4%	49.4%	51.4%	53.4%	55.4%	57.4%	59.4%	61.4%	63.4%	65.4%	67.4%	69.4%	71.4%	73.4%
hög	24.3%	27.1%	30.0%	32.7%	35.7%	38.7%	41.7%	44.7%	47.7%	50.7%	53.7%	56.7%	59.7%	62.7%	65.7%	68.7%	71.7%	74.7%	77.7%	80.7%	83.7%	86.7%	89.7%	92.7%	95.7%	98.7%	101.7%	104.7%	107.7%
mycket hög	27.9%	30.8%	33.8%	37.0%	40.3%	43.7%	47.1%	50.5%	53.9%	57.3%	60.7%	64.1%	67.5%	70.9%	74.3%	77.7%	81.1%	84.5%	87.9%	91.3%	94.7%	98.1%	101.5%	104.9%	108.3%	111.7%	115.1%	118.5%	121.9%
full	30.0%	43.8%	47.8%	52.4%	57.1%	61.9%	66.7%	71.5%	76.3%	81.1%	85.9%	90.7%	95.5%	100.3%	105.1%	109.9%	114.7%	119.5%	124.3%	129.1%	133.9%	138.7%	143.5%	148.3%	153.1%	157.9%	162.7%	167.5%	172.3%
mycket låg	10%	11%	12%	13%	14%	15%	16%	16%	17%	18%	19%	20%	21%	22%	23%	24%	25%	26%	27%	28%	28%	29%	30%	30%	31%	32%	33%	34%	
låg	13.1%	14.8%	16.1%	17.6%	19.2%	20.8%	22.4%	24.1%	25.8%	27.4%	29.1%	30.8%	32.5%	34.2%	35.9%	37.6%	39.3%	41.0%	42.7%	44.4%	46.1%	47.8%	49.5%	51.2%	52.9%	54.6%	56.3%	58.0%	59.7%
normal	18.4%	19.8%	21.8%	23.4%	25.4%	27.4%	29.4%	31.4%	33.4%	35.4%	37.4%	39.4%	41.4%	43.4%	45.4%	47.4%	49.4%	51.4%	53.4%	55.4%	57.4%	59.4%	61.4%	63.4%	65.4%	67.4%	69.4%	71.4%	73.4%
hög	24.3%	27.1%	30.0%	32.7%	35.7%	38.7%	41.7%	44.7%	47.7%	50.7%	53.7%	56.7%	59.7%	62.7%	65.7%	68.7%	71.7%	74.7%	77.7%	80.7%	83.7%	86.7%	89.7%	92.7%	95.7%	98.7%	101.7%	104.7%	107.7%
mycket hög	27.9%	30.8%	33.8%	37.0%	40.3%	43.7%	47.1%	50.5%	53.9%	57.3%	60.7%	64.1%	67.5%	70.9%	74.3%	77.7%	81.1%	84.5%	87.9%	91.3%	94.7%	98.1%	101.5%	104.9%	108.3%	111.7%	115.1%	118.5%	121.9%
full	30.0%	43.8%	47.8%	52.4%	57.1%	61.9%	66.7%	71.5%	76.3%	81.1%	85.9%	90.7%	95.5%	100.3%	105.1%	109.9%	114.7%	119.5%	124.3%	129.1%	133.9%	138.7%	143.5%	148.3%	153.1%	157.9%	162.7%	167.5%	172.3%
mycket låg	10%	11%	12%	13%	14%	15%	16%	16%	17%	18%	19%	20%	21%	22%	23%	24%	25%	26%	27%	28%	28%	29%	30%	30%	31%	32%	33%	34%	
låg	13.1%	14.8%	16.1%	17.6%	19.2%	20.8%	22.4%	24.1%	25.8%	27.4%	29.1%	30.8%	32.5%	34.2%	35.9%	37.6%	39.3%	41.0%	42.7%	44.4%	46.1%	47.8%	49.5%	51.2%	52.9%	54.6%	56.3%	58.0%	59.7%
normal	18.4%	19.8%	21.8%	23.4%	25.4%	27.4%	29.4%	31.4%	33.4%	35.4%	37.4%	39.4%	41.4%	43.4%	45.4%	47.4%	49.4%	51.4%	53.4%	55.4%	57.4%	59.4%	61.4%	63.4%	65.4%	67.4%	69.4%	71.4%	73.4%
hög	24.3%	27.1%	30.0%	32.7%	35.7%	38.7%	41.7%	44.7%	47.7%	50.7%	53.7%	56.7%	59.7%	62.7%	65.7%	68.7%	71.7%	74.7%	77.7%	80.7%	83.7%	86.7%	89.7%	92.7%	95.7%	98.7%	101.7%	104.7%	107.7%
mycket hög	27.9%	30.8%	33.8%	37.0%	40.3%	43.7%	47.1%	50.5%	53.9%	57.3%	60.7%	64.1%	67.5%	70.9%	74.3%	77.7%	81.1%	84.5%	87.9%	91.3%	94.7%	98.1%	101.5%	104.9%	108.3%	111.7%	115.1%	118.5%	121.9%
full	30.0%	43.8%	47.8%	52.4%	57.1%	61.9%	66.7%	71.5%	76.3%	81.1%	85.9%	90.7%	95.5%	100.3%	105.1%	109.9%	114.7%	119.5%	124.3%	129.1%	133.9%	138.7%	143.5%	148.3%	153.1%	157.9%	162.7%	167.5%	172.3%

Figurförteckning

Figur 1. Andelen norrmän i olika åldrar i förvärvsarbete.	8
Figur 2. Framtida sysselsättning i olika åldrar, enligt dagens sysselsättningsmönster.	8
Figur 3. Statens offentliga utgifter, efter användningsområde.....	12
Figur 4. Pensionsscenarier: andel sysselsatta efter åldersgrupp	25

Tabellförteckning

Tabell 1. Antal i arbetsför ålder per person över 67 år.....	9
Tabell 2. Sociala omsorgstjänster som andel av offentliga utgifter 2005.....	12
Tabell 3. Statliga inkomster från petroleumverksamheten i miljarder NOK.....	18
Tabell 4. Framtida medelpension som andel av medellön vid variabel pensionsskattesats.	28
Tabell 5. Förklaring av förkortningar	28
Tabell 6. Framtida medelpension som andel av medellön vid olika pensionsscenarier. Konstant skattesats, 19 %.	29
Tabell 7. Genomsnittspensionen som andel av genomsnittslönen år 2005 vid olika pensionsscenarier och skattesatser.....	30
Tabell 8. Genomsnittspensionen som andel av genomsnittslönen år 2060 vid olika pensionsscenarier och skattesatser.....	30